ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.71 / 2025 Volume 3, Issue 10

ALEKSANDR FAYNBERG IJODIDA TOSHKENT OBRAZI: VATAN TUYG‘USI, TARIXIY XOTIRA VA SHAHAR POETIKASI

G‘ofurjonova Muazzamxon Umid qizi

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Maqolada Aleksandr Faynberg ijodida Toshkent obrazining badiiy vazifalari shaxsiy xotira, tarixiy tajriba va madaniy meros tushunchalari doirasida tahlil qilinadi. “Toshkent. 1943” she’ri, “Monolog o Tashkente” essesi hamda bolalik xotiralariga oid she’riy parchalar qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Tahlil Toshkent obrazining uch o‘zaro bog‘liq qatlamini ajratishga imkon beradi: shaxsiy xotira makoni, insoniy taqdirlar tutashgan tarixiy muhit va kelajak avlod oldidagi ma’naviy mas’uliyat. Natijada shahar Faynberg ijodida oddiy geografik manzildan kengroq ma’no kasb etib, shaxsiy tajriba va jamoaviy xotirani bog‘lovchi badiiy makon sifatida talqin qilinadi.

Kalit so‘zlar: Aleksandr Faynberg, Toshkent obrazi, vatan tuyg‘usi, tarixiy xotira, shahar poetikasi, bolalik xotirasi, madaniy mansublik, badiiy makon.

Аннотация

В статье художественные функции образа Ташкента в творчестве Александра Файнберга рассматриваются в контексте личной памяти, исторического опыта и культурного наследия. На основе сопоставительно-аналитического подхода анализируются стихотворение «Ташкент. 1943», эссе «Монолог о Ташкенте» и поэтические фрагменты, связанные с воспоминаниями о детстве. Выделяются три взаимосвязанных смысловых пласта образа города: пространство личной памяти, историческая среда человеческих судеб и нравственная ответственность перед будущими поколениями. Делается вывод, что Ташкент в творчестве Файнберга выступает не только географическим местом, но и художественным пространством, соединяющим личный опыт с коллективной памятью.

Ключевые слова: Александр Файнберг, образ Ташкента, чувство Родины, историческая память, поэтика города, воспоминания о детстве, культурная принадлежность, художественное пространство.

Abstract

This article examines the artistic functions of Tashkent in Alexander Feinberg's work through the concepts of personal memory, historical experience, and cultural heritage. A comparative analytical approach is applied to the poem "Tashkent. 1943," the essay "Monologue about Tashkent," and poetic passages associated with childhood memories. Three interconnected layers of the city image are identified: a space of personal memory, a historical environment shaped by human destinies, and a form of responsibility toward future generations. The article argues that Tashkent in Feinberg's writing functions not merely as a geographical location but as an artistic space connecting individual experience with collective memory.

Keywords: Alexander Feinberg, image of Tashkent, sense of homeland, historical memory, urban poetics, childhood memories, cultural belonging, artistic space.

Kirish

Adabiyotda shahar ko‘pincha voqealar sodir bo‘ladigan fon sifatida tasvirlanadi. Biroq ayrim ijodkorlar asarlarida shahar makoni bundan kengroq vazifani bajaradi: u qahramon xotiralarini uyg‘otadi, tarixiy tajribani saqlaydi va insonning o‘zini muayyan madaniy muhitga daxldor his etishiga yordam beradi. Bunday holatda ko‘cha, uy, hovli yoki kundalik hayot manzarasi shunchaki tasviriy detal bo‘lib qolmay, shaxsiy va jamoaviy xotiralar tutashadigan badiiy belgiga aylanadi.

Aleksandr Arkadyevich Faynberg ijodida Toshkent ana shunday ko‘p qatlamli obrazlardan biridir. Toshkentda tug‘ilib o‘sgan, rus tilida ijod qilgan shoirning adabiy merosi O‘zbekistonning madaniy hayoti bilan uzviy bog‘liq. Uning shahar haqidagi she’riy va nasriy matnlarida Toshkent turli vazifalarda namoyon bo‘ladi: bolalik xotiralarini uyg‘otuvchi makon, tarixiy voqealar guvohi va avlodlar asrashi lozim bo‘lgan madaniy meros.

Maqolaning maqsadi — Faynberg ijodidagi Toshkent obrazini shaxsiy xotira, tarixiy xotira va kelajak oldidagi mas’uliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikda tahlil qilish. Tadqiqotning vazifalari shahar obrazining turli matnlardagi vazifalarini aniqlash, “Toshkent. 1943” she’ridagi tarixiy qatlamni sharhlash, “Monolog o Tashkente” essesi bilan xotira mavzusidagi she’riy parchalar o‘rtasidagi mazmuniy aloqani ochishdan iborat. Biografik, tavsifiy-tahliliy va qiyosiy usullardan foydalaniladi.

Maqolaning mualliflik yondashuvi Toshkent obrazini uch vaqt qatlamida — shaxsiy o‘tmish, tarixiy tajriba va kelajak avlod oldidagi mas’uliyat doirasida —

birgalikda o‘qishdan iborat. Bu yondashuv shahar tasvirini faqat mehr va sog‘inch ifodasi sifatida emas, balki insoniy taqdirlar hamda madaniy davomiylik bilan bog‘liq murakkab badiiy hodisa sifatida ko‘rib chiqishga imkon beradi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasi va tadqiqot yondashuvi

Faynberg hayoti va ijodiga oid tadqiqotlarda shoirning adabiy faoliyati, zamondoshlari xotiralari va ayrim asarlarining mazmuni yoritilgan. Xususan, uning ijodi haqida umumiy ma’lumot beruvchi ishlar hamda “Toshkent. 1943” she’rini urush davri ijtimoiy muhiti va madaniy xotira bilan bog‘liq holda o‘rganuvchi maqola mavjud [1; 2; 5]. Ushbu ishlar mazkur mavzuni o‘rganish uchun muhim kontekst beradi.

Mazkur maqolada e’tibor faqat Toshkent haqidagi alohida matnlarni tavsiflashga emas, balki ularning o‘zaro munosabatini ochishga qaratiladi. Bolalik xotiralari shaxsiy vaqtni, “Toshkent. 1943” tarixiy vaqtni, “Monolog o Tashkente” esa kelajak oldidagi mas’uliyatni yorituvchi material sifatida talqin qilinadi. Shunday qilib, tadqiqotning asosiy farqli jihati — uch vaqt qatlamini yagona tahliliy model doirasida bog‘lashdir. Bu farq mavjud ilmiy ishlarni inkor etmaydi, balki ularning yonida alohida interpretativ yo‘nalishni taklif qiladi.

Aleksandr Faynberg va Toshkent madaniy muhiti

Aleksandr Arkadyevich Faynberg 1939-yil 2-noyabrda Toshkentda tug‘ilgan. U rus tilida ijod qilgan shoir, tarjimon va ssenariynavis sifatida tanilgan. Uning faoliyati O‘zbekiston adabiy muhiti bilan bog‘liq bo‘lib, o‘zbek adabiyoti namunalari bilan ishlashi hamda mahalliy madaniy hayotga murojaat qilishi ijodiy merosining muhim jihatlaridan hisoblanadi [1; 2]. Faynberg 2004-yilda O‘zbekiston xalq shoiri unvoniga sazovor bo‘lgan va 2009-yil 14-oktabrda Toshkentda vafot etgan [1; 2].

Biroq shoirning shahar bilan aloqasini faqat tarjimayi hol faktlari bilan tushuntirish yetarli emas. Biografik yaqinlik badiiy obrazga qanday aylanganini anglash uchun matnning o‘ziga murojaat qilish lozim. Shu sababli Toshkentning Faynberg ijodidagi ahamiyati shoirning kelib chiqishi bilangina emas, balki shahar xotira, tarix va madaniy mansublikni ifodalashda qanday vazifa bajarishi bilan belgilanadi.

Toshkent — shaxsiy va bolalik xotirasi makoni

Xotira bilan bog‘liq badiiy matnlarda shahar o‘tmishni qayta tiklashga yordam beradigan belgilar tizimi sifatida ishlaydi. Eski ko‘cha, uy yoki kundalik hayot

manzarasi insonning bolalik davri bilan bog‘liq tuyg‘ularni uyg‘otishi mumkin. Biroq xotira o‘tmishning aynan nusxasi emas: inson vaqt o‘tishi bilan o‘zgaradi, shahar ham o‘z qiyofasini o‘zgartiradi. Shu bois xotiraga qaytish ko‘pincha sog‘inch bilan birga yo‘qotish va qaytmaslik hissini ham yuzaga chiqaradi.

Faynbergning bolalik xotiralariga oid she’riy parchasida uchraydigan “Что стало, детство? Где твоё начало?” savoli o‘zbekchada “Nima bo‘ldi, bolalik? Boshlanishing qayerda?” mazmunini anglatadi [4]. Bu savol oddiy eslashdan ko‘ra kengroq ma’noga ega: lirik ovoz o‘tmishning qayerdan boshlanishini izlar ekan, bolalikning endi to‘liq qaytarib bo‘lmaydigan davr ekanini ham his qiladi. Ushbu misolni tahlil qilishda savol shaklining o‘zi muhim: u tayyor javob bermaydi, aksincha, vaqt va xotira o‘rtasidagi masofani sezdiradi.

Bunday kontekstda Toshkent lirik qahramonning xotirasini faollashtiruvchi makon sifatida namoyon bo‘ladi. Shahar o‘tmishni o‘z holicha saqlab qoladigan muzey emas; uning manzaralari inson ongida yangi ma’no kasb etadi. Ayrim joylar saqlanib qolishi, boshqalari o‘zgarishi yoki yo‘qolishi mumkin. Ana shu tafovut xotira va bugungi voqelik o‘rtasidagi ziddiyatni kuchaytiradi. Shuning uchun Toshkent obrazining badiiy ta’siri faqat shaharni tasvirlashda emas, balki insonning vaqt o‘tishi bilan o‘z xotiralariga qanday munosabatda bo‘lishini ko‘rsatishda ham namoyon bo‘ladi.

Mazkur talqinda “xotira makoni” iborasi mualliflik tahliliy tushunchasi sifatida qo‘llanadi. Uni Faynbergning o‘ziga tegishli bevosita ta’rif deb tushunmaslik kerak. Bu tushuncha shahar tasviri va lirik qahramonning ichki kechinmalari o‘rtasidagi munosabatni izohlashga xizmat qiladi.

“Toshkent. 1943” she’rida tarixiy xotira

“Toshkent. 1943” she’rining sarlavhasi ikki muhim unsurni yonma-yon qo‘yadi: shahar nomi va aniq yil. Toshkent geografik makonni bildirsa, 1943-yil Ikkinchi jahon urushi kechayotgan tarixiy davrni eslatadi. Shu tariqa sarlavhaning o‘zi o‘quvchini makon va tarix o‘rtasidagi munosabat haqida o‘ylashga undaydi. Shahar bu yerda voqealar sodir bo‘ladigan fon bo‘lish bilan cheklanmay, tarixiy tajriba izlari jamlangan muhit sifatida talqin qilinishi mumkin.

She’rga bag‘ishlangan tadqiqotda asarning urush davridagi ijtimoiy muhit va madaniy xotira bilan aloqasi alohida ko‘rib chiqiladi [5]. Ushbu ilmiy qarash shahar obrazini tarixiy kontekstda o‘qish uchun muhimdir. Biroq she’rning ahamiyatini faqat urush haqidagi tarixiy ma’lumot bilan izohlash to‘liq bo‘lmaydi. Adabiy matn tarixni

inson hayotiga ta’sir qiluvchi tajriba sifatida ko‘rsatishi, katta voqealarni kundalik hayot tafsilotlari orqali idrok etishga imkon berishi bilan ham ahamiyatlidir.

Toshkent obrazining tarixiy qatlamini tahlil qilganda, urush davrini umumiy shiorlar yoki mavhum fojiaviylik bilan almashtirib yubormaslik lozim. Tarixiy xotira aniq insoniy taqdirlar, kundalik turmush va shaxsiy kechinmalar bilan bog‘langanida badiiy jihatdan ta’sirchan bo‘ladi. Shu sababli she’rda uchraydigan har bir detalni faqat tarixiy bezak sifatida emas, balki inson va davr o‘rtasidagi aloqani ochuvchi unsur sifatida o‘qish maqsadga muvofiq.

Shu nuqtayi nazardan, “Toshkent. 1943” she’rida shaharni insoniy taqdirlar tutashgan tarixiy makon sifatida talqin qilish mumkin. Bu talqin Toshkentni ideal va o‘zgarmas obrazga aylantirmaydi; aksincha, shahar tarixiy sinovlar, og‘irliklar va kundalik hayot bilan birgalikda namoyon bo‘ladi. Natijada shahar obrazi xotira va mehr bilan birga murakkab tarixiy tajribani ham o‘zida mujassam etadi.

“Monolog o Tashkente”: ma’naviy mansublik va kelajak oldidagi mas’uliyat

“Monolog o Tashkente” essesi Toshkentga bo‘lgan munosabatni bevosita ifodalashi bilan muhim manba hisoblanadi. Unda shahar faqat shoirning o‘tmishi bilan bog‘liq joy sifatida emas, balki qadrlanishi va asralishi lozim bo‘lgan umumiy meros sifatida ko‘rinadi. Essening yakunidagi “Берегите его. Он того стоит” jumlasi “Uni asrang. U bunga arziydi” deb tarjima qilinadi [3]. Ushbu qisqa murojaat shahar bilan shaxs o‘rtasidagi munosabatni kelajak avlodga qaratilgan mas’uliyat bilan bog‘laydi.

Murojaatning sodda va bevosita shakli uning mazmunini kuchaytiradi. “Asrang” fe’li shaharni shunchaki eslash yoki unga mehr qo‘yish bilan cheklanmasdan, unga nisbatan faol munosabat zarurligini bildiradi. “U bunga arziydi” jumlasi esa Toshkentning qadri faqat tashqi ko‘rinish yoki shaxsiy xotiralar bilan belgilanmasligini anglatadi. Shahar tarix, madaniyat va insonlar hayoti orqali to‘plangan ma’nolarni o‘zida saqlaydi.

Bu o‘rinda vatan tuyg‘usini faqat etnik kelib chiqish bilan tenglashtirib bo‘lmaydi. Faynbergning hayoti va ijodi shaxsning ma’lum madaniy muhitga daxldorligi uning yashagan joyi, ijodiy aloqalari va shu muhitga bo‘lgan munosabati orqali ham shakllanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Biroq bunday xulosani shoirning tarjimayi holidan avtomatik tarzda chiqarish emas, balki uning asarlaridagi badiiy ifodalar bilan asoslash kerak. Toshkent haqidagi she’rlar va esse shahar bilan ma’naviy yaqinlikni ko‘rsatadigan matnlar sifatida o‘qilishi mumkin.

Essedagi kelajakka qaratilgan murojaat Toshkent obrazining uchinchi vaqt qatlamini yuzaga chiqaradi. Bolalik xotiralari o‘tmishga, “Toshkent. 1943” tarixiy tajribaga murojaat qilsa, shaharni asrash haqidagi chaqiriq kelajak bilan bog‘lanadi. Demak, Toshkent faqat xotirlanadigan narsa emas; u keyingi avlodlar uchun ham ahamiyatini saqlashi kerak bo‘lgan madaniy makondir.

Mualliflik tahlili: uch vaqt qatlamining o‘zaro bog‘liqligi

Ko‘rib chiqilgan matnlarni qiyoslash Toshkent obrazining uch qatlamini ajratish imkonini beradi. Birinchi qatlam — shaxsiy xotira. Bolalik haqidagi savol va xotira tasvirlari shaharni insonning ichki dunyosi bilan bog‘laydi. Bu qatlamda Toshkent o‘tgan vaqtni eslatadi, lekin o‘tmishga to‘liq qaytish mumkin emasligini ham anglatadi. Shahar tasviri shaxsning o‘zgarishi va vaqtning qaytmasligi haqidagi mulohazaga aylanadi.

Ikkinchi qatlam — tarixiy xotira. “Toshkent. 1943” sarlavhasida makon va sana birlashib, shaharni tarixiy davr bilan bog‘laydi. Bu qatlamda Toshkent insonlar hayoti va tarixiy sinovlar tutashadigan muhit sifatida talqin qilinadi. Tarixiy voqelikning badiiy ifodasi umumiy ma’lumotlarni takrorlashdan ko‘ra, ularning insoniy tajribaga ta’sirini ochishga qaratiladi.

Uchinchi qatlam — kelajak oldidagi mas’uliyat. “Monolog o Tashkente”dagi “Uni asrang” mazmunidagi murojaat shaharni kelajak avlodga tegishli meros sifatida ko‘rsatadi. Bu yerda xotira passiv eslash emas, balki asrash va davom ettirish zarurati bilan bog‘lanadi. Shunday qilib, shahar obrazi o‘tmish, tarixiy tajriba va kelajakni birlashtiradi.

Uch qatlamning o‘zaro aloqasi maqolaning asosiy tahliliy natijasidir. Shaxsiy xotira tarixiy xotiradan ajralgan emas: insonning shahar haqidagi tasavvuri yashagan davri va ko‘rgan voqealari bilan shakllanadi. Xuddi shuningdek, kelajak oldidagi mas’uliyat ham o‘tmishni bilish va uning ma’nosini anglashga tayanadi. Toshkent shu munosabatlar kesishgan badiiy makon sifatida namoyon bo‘ladi.

Shu bilan birga, Faynbergning butun ijodini faqat Toshkentga muhabbat mavzusi bilan izohlash to‘g‘ri emas. Uning ijodiy merosi mavzu va janr jihatidan keng. Mazkur maqola shoir ijodining faqat Toshkent obrazi bilan bevosita bog‘liq qismiga e’tibor qaratadi. Shu chegarani saqlash tadqiqot xulosalarini aniqroq va dalillarga yaqinroq qiladi.

Xulosa

Tahlil natijalari Aleksandr Faynberg ijodida Toshkent obrazi bir necha mazmuniy qatlamga ega ekanini ko‘rsatadi. Shahar shaxsiy xotiralar uyg‘onadigan makon, tarixiy tajriba va insoniy taqdirlar tutashgan muhit hamda kelajak avlod oldidagi mas’uliyat bilan bog‘liq madaniy meros sifatida talqin qilinishi mumkin.

Birinchidan, bolalik xotiralariga oid she’riy parchalarda Toshkent o‘tmish bilan bugun o‘rtasidagi aloqani yuzaga chiqaradi. Xotira insonni o‘tgan davrga qaytargandek bo‘lsa-da, ayni paytda vaqtning qaytmasligini ham anglatadi. Ikkinchidan, “Toshkent. 1943” she’rida shahar va tarixiy sana birlashib, Toshkentni urush davri tajribasi bilan bog‘liq badiiy makon sifatida ko‘rishga imkon beradi. Uchinchidan, “Monolog o Tashkente” essesi shaharni asrash va uning qadriyatlarini keyingi avlodlarga yetkazish g‘oyasini ilgari suradi.

Maqolaning asosiy xulosasi shundan iboratki, Faynberg ijodidagi Toshkent obrazini shaxsiy, tarixiy va kelajakka yo‘naltirilgan qatlamlarning o‘zaro aloqasi orqali o‘qish samarali tahliliy yondashuvdir. Bu yondashuv shaharni faqat geografik joy yoki sog‘inch timsoli sifatida emas, balki inson xotirasi, tarixiy tajriba va madaniy davomiylikni birlashtiruvchi badiiy hodisa sifatida anglashga yordam beradi. Mazkur talqin Faynberg merosidagi Toshkent obrazining murakkabligi va ko‘p ma’noliligini ochishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimova, O‘. R., Yo‘ldoshev, U. R. Aleksandr Feinberg. His Works and Studies. Modern Science and Research, 2024, 3(3), 542–549. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.10839861

2. Keldiyorova, S. J. Образ Александра Файнберга в воспоминаниях современников. IQRO jurnali, 2025, 14(1), 54–58. DOI: https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.iqro.68950

3. Файнберг, А. А. Монолог о Ташкенте. Elektron manba: https://uzb.addnt.ru/na-monolog-o-tashkente-aleksandra-fa/

4. Файнберг, А. А. Антология. Александр Файнберг. Письма о Ташкенте. 24.01.2014. Elektron manba: https://mytashkent.uz/2014/01/24/antologiya-aleksandr-fajnberg/

5. Odilova, C. Aleksandr Faynberg’s Poem “Toshkent. 1943”: An Analysis in the Context of War-Time Social Environment and Cultural Memory. Journal of Law and

Historical Research, 2026, 1(1), 11–15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.18372541

6. Ташкент глазами Александра Файнберга. Письма о Ташкенте. 08.11.2019. Электронный ресурс: https://mytashkent.uz/2019/11/08/tashkent-glazami-aleksandra-fajnberga/